

13. Брюм А. В. Закат Главлита: Как разрушалась система советской цензуры: документальная хроника 1985 – 1991 гг. // Исследования и материалы. – М., 1995. – Сб. 71. – С. 168-187.
14. Бойко О. Д. Місце і роль гласності у контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні у добу перебудови // Література та культура Полісся. Вип. 20. – Ніжин: НДПУ, 2002. – С. 251-261; 15. Державний архів Одеської області. – Ф. П-11. – Оп. 150. – Спр. 45. – Арк. 5-7.
15. Там само. – Арк. 8-12.
16. Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. – К.: Абрис, 1994. – 495 с.
17. Дрозд В. Интеллигенция и время // Радуга. – 1990. – № 8. – С. 68-85.
18. Там само.

К.І. Левчук

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РЕФОРМУВАННІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ (1991-1996 РР.)

Прагнення українського народу бути господарем на своїй землі було втілено у Декларацію про державний суверенітет та закріплено Актом проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Зміни у політичній та економічній системах країни вплинули на процеси в аграрному секторі – одному із найважливіших складових частин народного господарства України.

18 грудня 1990 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Постанову «Про земельну реформу», згідно з якою з 15 березня 1991 року всі землі Української РСР було оголошено об'єктом земельної реформи. Місцевим радам народних депутатів, Раді Міністрів УРСР було доручено здійснити реєстрацію громадян, які бажають організувати селянське (фермерське) господарство. На підставі матеріалів інвентаризації, частина земель, що використовувалася не за призначенням, передавалася до складу земель запасу для наступного надання у першочерговому порядку громадянам для організації фермерських господарств.[1, с. 100] Отже, реформування аграрного сектору розпочалося земельною реформою, що сприяло утвердженню плюралізму власності та господарювання, відродження хлібороба як господаря з правом розпоряджатися землею, своїм майном, виробленою продукцією.

Участь громадських об'єднань у вдосконаленні законодавчих і нормативних актів з проблем розвитку агропромислового комплексу, їх безпосередня діяльність у реформуванні форм власності та господарювання у аграрному секторі АПК у першій половині 90-х років ХХ ст. аналізується Н. Гончарук, С. Коломійцем, Л. Куценком, В. Моргуном.[2], [3]

Предметом дослідження О. Кропивко виступає пропагандистська та організаторська діяльність громадських організацій, форми та методи їх відносин з державними структурами, участь у проведенні аграрної реформи. Дискусійним є твердження дослідниці про належність до громадських об'єднань Українського фонду підтримки селянських (фермерських) господарств. Діяльність фонду свідчить про те, що це державна спеціалізована структура, яка виконувала функції реалізації державної політики з підтримки селянських (фермерських) господарств. [4, с. 14]

Розвиток нових форм господарювання в Україні відбувався із значними труднощами. Чинниками, що стримували розвиток фермерських господарств в Україні, були: невеликі за площею земельні ділянки, що виділялися у власність фермерам; відсутність необхідного реманенту, обладнання, посівних матеріалів; нерозвинений ринок сільськогосподарської техніки та продуктів; відсутність дієвої державної допомоги; невиконання у повному обсязі ухвалених на підтримку фермерства законодавчих актів, невирішеність питання з підготовки та перепідготовки майбутніх фермерів. Так, станом на 1 липня 1992 року фермери володіли лише 0,3 відсотка сільськогосподарських угідь. За кожним господарством у середньому було закріплено по 20 гектарів угідь, з яких 17 га – рілля. 44 відсотки взагалі не мали сільськогосподарських угідь. На фермерське господарство припадало по дві голови худоби, по троє свиней, дві вівці, 20 голів птиці. Дуже низькими залишалися показники, що характеризували наявність сільськогосподарської техніки у приватних господарів. У середньому лише один трактор на два господарства, один вантажний автомобіль на трьох господарів, зернозбиральний комбайн – на 20 фермерів.[5]

Незважаючи на несприятливі обставини, що супроводжували процес відродження господаря на селі, фермерські господарства досягли значних результатів. Якщо, станом на 1

листопада 1991 року в Україні було зареєстровано 1700 фермерських господарств на 27 тис. га землі, [6, арк. 74] то на початку 1997 року діяло понад 35 тис. фермерів, які обробляли 835 тис. га землі,[7]що складало 2 відсотки сільськогосподарських угідь, або 15 відсотків земель запасу. При цьому в 1996 році фермери зібрали 1,6 відсотка зернових, 2 відсотки цукрових буряків, 3 відсотки соняшнику.[8]

Важливу роль у становленні фермерського руху відіграла Асоціація фермерів України (АФУ), створена у лютому 1991 року. Спонукало утворенню об'єднання громадян невдоволення активістів фермерського руху відсутністю дієвих дій місцевих рад з реєстрації охочих створити фермерське господарство. Головною метою об'єднання проголошувалася допомога встановленню приватного сімейного сектора сільськогосподарського виробництва. АФУ відкрито виступила на підтримку курсу на прискорення процесів приватизації агропромислового комплексу, зняття будь-яких законодавчих обмежень щодо розмірів земельних ділянок фермерських господарств. У виступі на VII з'їзді Асоціації у лютому 1997 року президент АФУ М. Шкарбан зазначив, «що в Україні реформа потрібна не тільки для того, щоб підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва. Вона повинна зміцнити духовний зміст українського селянина через любов до власної землі».[8]

У своїй діяльності АФУ, захищаючи інтереси приватних сільських товаровиробників, зверталася до Верховної Ради, Президента та Прем'єр-міністра України з приводу поліпшення законодавчого забезпечення становлення фермерства та неухильного виконання вже ухвалених правових актів. Враховуючи практичний досвід втілення в життя Закону України «Про селянське (фермерське) господарство, представники АФУ брали активну участь у покращанні «фермерського» законодавства, вимагали прискорення реформ у аграрному секторі. Так, у 1993 році, Краснолиманська асоціація фермерських господарств запропонувала звільнити фермерів на 5 років від плати за банківський кредит, а повернення кредиту перенести на три роки. [9, арк. 125-126] Сумська обласна організація АФУ була занепокоєна встановленням для фермерів податку на добавлену вартість; виділенням для бажаючих створити фермерське господарство мізерних наділів, які не можуть бути прибутковими; відсутністю в продажу сільгосптехніки, необхідної фермерам; спробами деяких голів колгоспів виселяти фермерські сім'ї із будинків, що належали колгоспам.[9, арк. 128] Вінницька обласна організація АФУ пропонувала ввести у районні земельні комісії представників АФУ з правом вирішального голосу; не обмежувати розміри фермерського господарства, якщо вони науково обґрунтовані та відповідають певній спеціалізації (вирощування зернових, технічних культур, садівництво, тваринництво); гарантувати виділення до 70 відсотків земель запасу для фермерів; навчати дітей фермерів за рахунок держави.[9, арк. 162-163]

Вимоги місцевих організацій фермерів було акумульовано в законодавчих пропозиціях народного депутата України, президента АФУ М. Шкарбана. Протягом першої половини 1993 року пропозиції неодноразово обговорювались робочою групою з підготовки Закону «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», на засіданнях Комісій з питань відродження та соціального розвитку села і агропромислового комплексу, в Міністерстві сільського господарства та в Держкомземі. В остаточному варіанті Закону з восьми пропозицій повністю було враховано лише дві – відновлено землі запасу і створено на їх основі реальний фермерський фонд та віддано невикористані фермерами землі запасу в оренду колишнім користувачам на один рік.[9, арк. 228-230]

М. Шкарбан відзначив внесок народних депутатів України С. Плачинди, М. Пороського, І. Зайця, В. Філенка, О. Барабаша, М. Гориня, В. Шевченка, Б. Ярошинського та партій, які вони представляють, у справі захисту інтересів фермерського руху. Зокрема, народний депутат, член ради АФУ В. Шевченко направив депутатське звернення на ім'я Прем'єр-міністра України з приводу дотримання урядових гарантій щодо фінансування розвитку українського фермерства. У зверненні зазначалося, що Стаття 35 Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» зобов'язує планувати в державному бюджеті окремим рядком кошти для потреб Українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств – державної інституції, покликаної, згідно із законодавством, виступити гарантом здійснення програм розвитку фермерства, кредитування господарств, відведення земельних ділянок, науково-інформаційного забезпечення фермерства тощо. Держбюджетом на 1996 рік передбачалися мізерні кошти, але і їх уряд не виділив, профінансувавши потреби Фонду на 15,78 відсотка. У проекті Держбюджету на 1997 рік фінансування діяльності Фонду не передбачалося взагалі. «Чимало фермерів не мають жодного

трактора, але позбавлені можливості отримати банківські кредити навіть на не вигідних умовах, оскільки банки вже не визнають гарантій Фонду. Тим часом фермери – це, здебільшого, вчорашні колгоспники, які не мають фінансових заощаджень чи майнової власності, завдяки яким могли б придбати знаряддя виробництва» – наголошував В. Шевченко.[10] На VI з'їзді АФУ в лютому 1996 року було ухвалено подання до Верховної Ради України. У ньому фермери звернули увагу законодавців на недопустимість творити такі законодавчі акти, в яких можливе подвійне розуміння та витлумачення. Так, у Постанові Верховної Ради від 20 грудня 1991 року, підтвердженою Постановою від 24 червня 1993 року «Про порядок введення в дію Закону України «Про селянське (фермерське) господарство і внесення змін та доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», фермерам «як правило» мають надавати землю неподалік від дому. На місцевому рівні фермери одержували землю за 5-10 км, що створювало проблеми для органів виконавчої влади при виділенні коштів на будівництво доріг та інших елементів інфраструктури.[11]

Місцеві об'єднання АФУ, співпрацюючи з державними структурами, сприяли розбудові фермерського руху в регіонах. Так, протягом 1992 року рада Асоціації фермерів Херсонської області разом з представниками державного Фонду підтримки селянських (фермерських господарств) сприяли направленню державних коштів на оплату проектів землеустрою фермерських наділів, видавали фермерам гарантії під кредити. Було започатковано створення виробничої фермерської інфраструктури, що включала низку переробних малих підприємств, цехів, дільниць та формування торговельної мережі.[12] У Полтавській області Асоціація фермерів виборювала право фермерів на отримання частки земель запасу. Наприкінці 1992 року з 150 тис. га земель запасу тільки 6 тис. га перейшло у власність фермерів. Більшість земель перерозподілялося під особисте підсобне господарювання за ініціативи ради колективних сільськогосподарських підприємств (колишньої ради колгоспів) Полтавської області. Селянам, що прагнули стати господарями на своїй землі, виділялися гірші землі, що непридатні для господарювання без спеціальних агротехнічних та рекультивацийних заходів. Для впровадження передових технологій виробництва рослинницької та тваринницької продукції Асоціацією фермерів Полтавської області разом із Селянською спілкою було організовано індивідуальне навчання фермерів.[13]

Більшість голів обласних асоціацій сприяли створенню районних асоціацій фермерів, малих підприємств страхових та банківських структур, сприяли розвитку виробничої кооперації. Так, у кооператив «Ратай» з вирощування насіння гібридної кукурудзи входили десятки фермерів Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької області. Протягом 1993-1995 років було вирощено сотні тонн зерна з урожайністю в півтора-два рази вищою, ніж у довколишніх колгоспах.[14]

Для захисту інтересів фермерів, швидкого впровадження ринкових реформ в аграрному секторі, АФУ активізувала участь в суспільно-політичному житті України. Ухвала VI з'їзду АФУ (лютий 1996 року) рекомендувала членам асоціації сміливіше використовувати політичні можливості для виконання статутних завдань, бути активними учасниками політичних рухів національно-демократичного спрямування. З'їзд закликав членів АФУ всіма засобами сприяти становленню Селянської демократичної партії (СДП) як найближчої за програмою до фермерських проблем. Усім низовим ланкам об'єднання рекомендувалося взяти участь у виробленні спільної з СДП виборчої програми та активно готуватися до спільної участі у наступних виборах.[15] Слід зауважити, що наступного року на черговому з'їзді асоціації про необхідність партійного будівництва не згадувалося.

Для успішного господарювання фермерам необхідна кваліфікована порада спеціалістів сільського господарства, впровадження у виробництво передових технологій, рекомендацій провідних науковців. Для надання консультативної допомоги фермерам АФУ здобула значну міжнародну підтримку, зокрема, громадської спілки Американського бізнесу, Канадського бюро технічної допомоги, німецького, нідерландського та інших урядів країн європейського співтовариства через програми «ТАСІС».[14] АФУ стало ініціатором проведення конференцій, семінарів, «круглих столів», присвячених аграрній реформі, вдосконаленню земельних відносин, вирішенню питання підготовки фермерів, поліпшенню економічних відносин фермера з державою. Так, у Києві 22-23 жовтня 1992 року в Інституті аграрної економіки ім. О. Г. Шліхтера відбулася науково-практична конференція, присвячена розвитку фермерства в Україні. У роботі конференції взяли участь вчені з інституту економіки АН УРСР, інституту механізації та електрифікації сільського господарства, інституту зрошувального землеробства,

інституту кормів, інституту тваринництва степових районів, низки аграрних університетів. Конференція схвалила розроблені вченими «Рекомендації по організації селянських (фермерських) господарств в Україні», «Норми витрат на вирощування сільськогосподарських культур у фермерських господарствах» та «Методику обчислення оптимальних розмірів селянських (фермерських) господарств». [16]

На шпальтах газети «Наш час», часопису «Сільські обрії», видавництво яких започаткувала АФУ, вміщувалися матеріали з'їздів Асоціації, звернення до Верховної Ради, уряду України, друкувалася інформація про розвиток регіональних асоціацій, рекомендації науково-практичних конференцій, що сприяло популяризації нових форм та методів господарювання на селі.

Інший погляд на майбутнє аграрного сектору України, темпи та напрям реформ мала Селянська Спілка України (ССУ), яка репрезентувала себе як організацію, створену за низовою ініціативою всіх сільських товаровиробників – представників колгоспів, радгоспів, фермерів та інших землекористувачів. Голова ССУ І. Мозговий виділив основні принципи та напрями діяльності Селянської Спілки в перші роки реформування сільського господарства: «По-перше, ми захищаємо всіх, хто живе та працює на селі... По-друге, ми виходимо з того, що в основі піднесення сільського господарства повинні стати матеріально-технічна база і кадри. По-третє, ... рушієм виведення з кризи вітчизняної економіки є лише сільськогосподарське виробництво... По-четверте, ми виступаємо за всі форми організації праці та всі форми власності. І категорично проти революційних процесів у сільськогосподарському виробництві.»[17] В. Вощевський, заступник голови ССУ, був більш категоричним: «... головне – ми мусимо зберегти великих сільськогосподарських товаровиробників. Можемо дискутувати щодо того, в яку організаційну форму повинні перетворитися колишні колгоспи (чи це будуть акціонерні товариства, чи якісь спілки, об'єднання), але основне завдання, що має бути вирішеним якнайскоріше, стосується цілеспрямованої державної політики щодо збереження великого товаровиробника».[17]

Отже, ССУ, виступаючи від імені колективів колгоспників, робітників і спеціалістів радгоспів, представників інших підприємств, що обслуговують сільське господарство та переробляють його продукцію, прагнула повільних, еволюційних змін в аграрному секторі України, намагалася пристосувати колгоспно-радгоспну систему до ринкових відносин. При цьому посилалися на перевірену практику розвинених країн світу, що лише великі аграрні підприємства можуть інтегрувати та використовувати передові технології, які за дрібнотоварного виробництва не знайдуть застосування. Саме великі товаровиробники зможуть планувати та фінансувати витрати на розвиток сільськогосподарського виробництва. Держава має спрямовувати дотації ефективним власникам, регулювати ціни на сільськогосподарську продукцію. [18]

ССУ виступала за створення рівних політичних та правових умов для розвитку різних форм організації праці і господарювання на землі (колективні господарства, держгоспи, фермерство, приватні орендні господарства тощо), наголошуючи на тому, що колективні форми господарювання будуть поступово реформуватися. Значну увагу ССУ приділяла вирішенню проблем соціального, культурного та виховного характеру, що мало сприяти відродженню та поліпшенню демографічної ситуації на селі. Так, протягом 90-х років ХХ ст. представники Селянської Спілки виступали за поліпшення кількісного та якісного складу абітурієнтів аграрних вищих навчальних закладів і створення умов для одержання освіти сільською молоддю, що сприяло прийняттю Постанови Кабінету Міністрів України «Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості» у червні 1999 року. Зазначений документ передбачав квотування місць при вступі до вищих навчальних закладів для підготовки фахівців із числа сільської молоді у межах державного замовлення, та забезпечення їх працевлаштування згідно із спеціальністю по завершенні терміну навчання.[19. с.7]

З 1993 року у структурі ССУ діяли підприємства, які склали матеріально-технічну базу громадського об'єднання. Так, за ініціатииви голови спілки І. Мозгового було створено Селянську інвестиційну компанію «Сінком», яка у 1996 році мала 34 відділення. Намагання залучити кошти західних інвесторів започаткувало створення Українського аграрного інвестиційного фонду. У 1996 році ССУ розпочала співпрацю з корпорацією «Агронафтапродукт». Того самого року було поставлено на нафтопереробні заводи 250 тис. тонн нафти та 170 тис. тонн сировини з неї. Нафтопродукти, виготовлені з неї, було відправлено на село та стали важливим стабілізуючим фактором у забезпеченні техніки

паливом у період збирання врожаю.[20] Разом з тим Українська ліга підприємців агропромислового комплексу (УЛПАПК) висловила стурбованість впровадженням у 1995 році податку на добавлену вартість для імпортованих світлих нафтопродуктів, що привело до збільшення ціни на них на 25-35 відсотків. УЛПАПК запропонувала не обкладати податком світлі нафтопродукти, гербіциди, сільськогосподарську техніку, запчастини, які ввозяться для потреб сільгоспвиробників [21, арк. 1-2]

Відсутність єдності в поглядах на домінуючі форми організації праці та власності в аграрному секторі завадили консолідації громадських організацій, які виражали інтереси різних верств українського селянства. Так, у 1993 році зазнала невдачі спроба ССУ та Ради колективних сільськогосподарських товаровиробників провести Всеукраїнський надзвичайний селянський з'їзд. На з'їзді мали розглядатися шляхи та методи захисту інтересів українського селянства в умовах економічної кризи, створення Аграрного союзу, який мав би об'єднати найбільші організації сільських товаровиробників. АФУ відмовилася брати участь у роботі з'їзду, звинувачуючи голів колгоспів та директорів радгоспів у гальмуванні земельної реформи. Ускладнила ситуацію різна політична орієнтація громадських організацій. Якщо АФУ з моменту створення співпрацювала з об'єднаннями національно-демократичного спрямування, то ССУ проголошувала співпрацю з Селянською партією, Соціалістичною та Комуністичною партіями, які, на думку Г. Чепурного, «можуть добитися, щоб на майбутніх виборах у парламент пройшла значна частина депутатів від трудящих, зокрема від селян.»[22]

Реформування аграрного сектору України сприяло відродженню фермерського руху, який потребував значної організаційної та фінансової підтримки. Держава в умовах економічної кризи не могла виконувати в повному обсязі функції захисту та розвитку нових форм господарювання на селі, що привело до утворення Асоціації фермерів України. Ускладнювало аграрну та земельну реформи в Україні протистояння АФУ та Селянської спілки щодо напрямів та темпів реформ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – №10.
2. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті країни / [Джос Ф. Х., Гончарук Н. Б., Каденюк О. С. та ін.] – К. : «ВІПОЛ», 1997. – 194 с.
3. Україна на зламі історичних епох: формування нових виробничих відносин в аграрному секторі економіки сучасної України (1991-2000 рр.) / [Беренштейн Л. Ю., Панченко П. П., Левчук К. І. та ін.] – К.: Центр ІТ Київ, 2000. – 396 с.
4. Кропивко О. М. Громадські об'єднання України в умовах реформування аграрного сектора АПК (1991-1996 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. М. Кропивко. – К., 1997. – 24 с.
5. Шевчук О. Наш фермер // Наш час. – 1992. – 21 липня.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України – далі ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп. 22. – Спр. 1873. – Т.1.
7. Селянські (фермерські) господарства в Україні // Наш час. – 1997. – 24 січня.
8. Поза увагою держави: доповідь президента Асоціації фермерів України М. Шкарбана на VII з'їзді асоціації // Наш час. – 1997. – 7 лютого.
9. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп. 22. – Спр. 1884.
10. Депутатське звернення «Про фінансування українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств» // Наш час. – 1996. – 6 грудня.
11. Подання VI з'їзду Асоціації фермерів України до Верховної Ради України // Наш час. – 1996. – 23 лютого.
12. Барулін Ф. Держава дала жменьку грошей // Наш час. – 1992. – 21 серпня.
13. Лихо С. Організована боротьба проти фермерства? // Наш час. – 1992. – 27 листопада.
14. Ми з тими, хто хоче Україні добра: звітна доповідь президента АФУ М. Шкарбана на VI з'їзді фермерів України // Наш час. – 1996. – 9 лютого.
15. Ухвала VI з'їзду Асоціації фермерів України // Наш час. – 1996. – 23 лютого.
16. Конференція вирішила // Наш час. – 1992. – 30 жовтня.
17. Спілка виступає за еволюційне реформування на селі // Селянська спілка. – 1997. – 13–19 травня.
18. Чепурний А. Надзвичайна ситуація вимагає надзвичайного селянського з'їзду. // Сільські вісті. – 1993. – 14 січня.
19. Новий довідник для вступника до ВНЗ I, II, III, IV рівнів акредитації / За ред. В. Співаківського. – К.: ДП «Гранд-Ліцей», 2006. – 380 с.
20. Вошецький В. Здолає дорогу тільки той, хто йде // Селянська спілка. – 1997. – 8–14 липня.

Г.Я. Буртяк

РЕФЕРЕНДУМ ЯК СПОСІБ ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Відповідно до ст.5 Конституції України, єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює її безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Однією з важливих форм безпосереднього здійснення влади є референдум, за допомогою якого народом України реалізується розв'язання найважливіших питань з конституційних, законодавчих та інших внутрішніх і зовнішніх проблем.

У науковій літературі референдум трактується як інститут, що забезпечує безпосередній вибір відповідного рішення, яке є предметом голосування. Референдуму притаманні такі характеристики: безпосередня участь громадян у представленні власної позиції, право лише на один голос кожного виборця та визнання волі більшості за основу в процесі прийняття правових актів. Загальними умовами проведення референдумів є чітка фіксація проблеми, з якої вони проводяться; на всезагальний референдум виносяться питання, які мають загальнонаціональний характер. Право участі у референдумах мають громадяни країни, які володіють виборчим правом [1].

Питання місця та ролі референдумів у політичному житті українського суспільства стали предметом багатьох наукових досліджень. Серед них варто насамперед назвати праці В. Погорілка, В. Федоренко, М. Ставнійчук [2], де ґрунтовно досліджені різні аспекти правового врегулювання використання цієї форми безпосередньої демократії. Проблеми реалізації народом права визначати і змінювати конституційний лад через проведення референдуму висвітлювалися у статтях В. Шаповала [3]. Питання застосування референдної демократії в Україні знайшли своє дослідження у працях М. Оніщука [4]. Гостра дискусія щодо безпосереднього здійснення влади через референдуми відбулася на сторінках тижневика «Дзеркало неділі» та газети «Голос України» [5].

Водночас у наукових розвідках представників політичної науки названа проблема майже не висвітлюється. Але з огляду на політичні події в сучасній Україні, вона, на наш погляд, безумовно, потребує й теоретико-політологічної рефлексії.

Враховуючи актуальність теми, метою даної публікації є аналіз застосування референдної демократії в Україні, причини їх бездієвості, шляхи поліпшення законодавчої бази щодо підготовки, проведення та імплементації результатів референдумів.

Як засіб безпосередньої демократії, референдум не є новою формою участі населення у вирішенні соціально-економічних і політичних питань, а також територіальних та інших завдань. Прийнято вважати, що перший референдум було проведено у 1449 р. у швейцарському кантоні Берні з питань фінансового становища цієї республіки. Символічно, що саме ця країна тримає першість проведення референдумів із юридичними наслідками і нині. Так лише за останню чверть століття у конфедерації їх було проведено декілька сотень – від визначення пофарбування муніципальних автобусів до встановлення розмірів собачих поводків. Нещодавно швейцарцями шляхом референдуму було прийнято рішення про вступ їхньої країни до ООН.

І все-таки чемпіоном в області екзотичних референдумів можна вважати США, де кожний штат має можливість проводити подібні заходи для зміни відповідних законів. Так півстоліття тому у штаті Мічиган лише після референдуму було дозволено продавати маргарин. Жителі Колорадо наприкінці 90-х років минулого століття на референдумі вирішували питання про встановлення в їхньому штаті ігрових автоматів.

У 20-х роках ХХ століття були проведені референдуми у Веймарській Республіці, Австрії, Чехословаччині, Естонії. Однак це не мало масового характеру. Після другої світової війни референдуми стали проводитися частіше і, насамперед, з питань державного будівництва та з приводу інших важливих проблем. Так, у період з 1991 по 1999 р. референдуми пройшли в Албанії, Білорусії, Боснії й Герцоговині, Естонії, Латвії, Литві, Македонії, Молдові, Польщі, Російській Федерації, Сербії, Словаччині, Угорщині, Хорватії, Чорногорії. Нині проведення референдумів передбачено Конституціями понад 20 держав світу. Загалом у минулому столітті